

№ 14 (367)
Красавік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- Прадаўжальнікі: **выраб традыцыйных лялек** – стар. 2
- Навуковец: **гісторык Аляксандр Каваленя** – стар. 3
- Ушанаванне: **вуліца ў гонар Карніенкі** – стар. 7

Караткевіч крочыць па Удмурціі

У сталіцы Удмурцкай Рэспублікі Іжэўску прайшоў вечар, прысвечаны памяці легендарнага сына зямлі беларускай Уладзіміра Караткевіча.

Здавалася б, юбілейны год застаўся ззаду. Але ж вялікае разглядаюць, вывучаюць хіба толькі да святаў і датаў? І сёлета не толькі ў Беларусі, але і ў самых розных кутках постсавецкай прасторы працягваюць ушаноўваць памяць Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча. У Нацыянальнай бібліятэцы Удмурціі ў Іжэўску сабраліся прыхільнікі творчасці класіка беларускай літаратуры, ураджэнцы Беларусі, якія жывуць у гэтай старонцы. Нашых землякоў шмат па ўсёй Удмурціі – не толькі ў Іжэўску, але і ў Воткінску, Глазаве, іншых вялікіх і малых паселішчах расійскай глыбінкі. Гэтым разам беларусы чыталі на роднай мове творы аўтара «Дзікага палявання караля Стаха» ў сталіцы другой сваёй радзімы. Старшыня Таварыства беларусаў Удмурціі Мікалай Украінец прадэманстраваў прысутным выданне гэтага твора на чатырох мовах. Падкрэсліў, што праект здзейсніўся дзякуючы Беларускаму фонду культуры. Сваімі развагамі пра творчасць У. Караткевіча падзяліліся дырэктар бібліятэкі Галіна Калініна, намеснік міністра па справах нацыянальнасцяў Савета Міністраў Удмурціі Вольга Царагародцава, прафесар Удмурцкага дзяржаўнага ўніверсітэта Ганна Зуева.

А народны пісьменнік Удмурціі Вячаслаў Ар-Сяргі выступіў з паведамленнем пра сучасныя беларуска-удмурцкія літаратурныя сувязі. Дарэчы, паэт і празаік, якога добра ведаюць па ўсёй Расіі, выдаюць у перакладах на фіна-ўгорскія і славянскія мовы ў розных краінах свету, цесна звязаны з Беларуссю. У 2008 годзе літаратар удзельнічаў у святкаванні Дня беларускага пісьменства ў Барысаве. Вершы Вячаслава Ар-Сяргі перакладзеныя на беларускую мову і надрукаваныя ў часопісе «Полымя». Аўтар пераўвасаблення на мову Купалы і Коласа – вядомы беларускі паэт Віктар Гардзей. Выступаў удмурцкі літаратар і ў часопісах «Нёман», «Всемирная литература». Пра творчасць пісьменніка з Іжэўска расказвалася на старонках беларуска-расійскай газеты «Союз» і ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва». А нядаўна Вячаславам напісаны верш «Зацітава Слабада» – пра адну з вёсак Міншчыны, дзе літаратар гасцяваў восенню 2008 года. І гэты твор таксама гучаў на беларускім вечары ў гонар Караткевіча ў Нацыянальнай бібліятэцы Удмурціі.

Зараз у Мінску падрыхтаваны да друку зборнік вершаў удмурцкага паэта Вячаслава Ар-Сяргі на беларускай мове.

Сяргей ШЫЧКО

Над Любчанскім замкам – «вецер пераменаў»

Ужо дзевяты год працуе Дабрачынны фонд «Любчанскі замак». Тое, што дзейнасць фонду як станоўчы прыклад мае важнае значэнне для аховы помнікаў і рэстаўрацыі ў краіне, гаворыць факт асабістай увагі да яго дзейнасці з боку міністра культуры Рэспублікі Беларусь.

25 сакавіка адбыўся візіт на Любчанскі замак афіцыйных асобаў на чале з міністрам культуры П. Латушкам. Разам з ім былі намеснік старшыні Гродзенскага аблвыканкама І. Жук, старшыня Навагрудскага райвыканкама А. Маркевіч, начальнік Упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры І. Чарняўскі, дырэктар Навагрудскага лягаса А. Дасько, старшыня Грамадскай назіральнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры А. Бутэвіч, іншыя службовыя асобы.

Сустрэча на Любчанскім замку была прысвечаная знаёмству міністра культуры і пазначаных асобаў з дзейнасцю Дабрачыннага фонду «Любчанскі замак», а таксама з ходам рэстаўрацыйных працаў, вопытам працы з валанцёрамі, прыцягненнем спонсарскай дапамогі для рэ-

стаўрацыі спадчыны Беларусі. Дырэктар фонду І. Пячынскі ў былым палацы Фальц-Фейнаў распавёў гісторыю пачатку аднаўлення замка, паказаў фотаздымкі асноўных этапаў аднаўлення Кутняй вежы – адной з дзвюх, што захаваліся з канца XVI ст. Гасцей прывялі па пакоях Кутняй вежы, каб яны змаглі самі ацаніць ход працаў.

Таксама закраналіся пытанні неабходнасці стварэння ахоўнай зоны гістарычнага цэнтру Любчы для захавання рэнесанснай планіровачнай структуры канца XVI ст. і асобных гістарычных аб'ектаў XIX – пачатку XX ст.

Вынікам сустрэчы стала абяцанне прысутных кіраўні-

коў падтрымаць дзейнасць фонду і дапамагчы ў вырашэнні важных бягучых пытанняў.

І. Пячынскі застаўся вельмі задаволены сустрэчай, адзначыўшы на сайце фонду (lubcza.org): міністр культуры з намі.

Наступным значным крокам на Любчанскім замку стане суботнік 16 красавіка. Ён будзе прысвечаны Міжнароднаму Дню помнікаў і гістарычных мясцінаў. Падрыхтоўчыя працы на замку да суботніка і летніх працаў распачнуцца ўжо з 9 красавіка.

**Зміцер САВЕЛЬЕЎ,
фота аўтара**

Фэст экскурсавадаў

16 і 17 красавіка ў Беларусі пройдзе чарговы «Фэст экскурсавадаў», які ладзіцца пры падтрымцы Беларускага фонду культуры, Беларускага камітэта ІКАМОС і рэдакцыі «Краязнаўчай газеты». Нашыя пастаянныя чытачы ведаюць, што ён прымеркаваны да Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў. Сёлетні, трэці, фэст пройдзе не толькі ў Мінску, але і ў іншых гарадах ды мястэчках нашай краіны, а таксама – упершыню – за мяжою. Арганізатары спадзяюцца, што чарговыя імпрэзы падштурхнуць жыхароў розных рэгіёнаў да спасціжэння тых мясцінаў, што, здавалася б, добра вядомыя кожнаму, да вывучэння іх гісторыі.

Кожны з вас таксама можа далучыцца да «Фэсту экскурсавадаў» – варта толькі прадумаць маршрут па сваім паселішчы ды правесці зацікаўленых знаёмымі вулкамі, дзе жывуць адкрыцці. Больш падрабязную інфармацыю можна даведацца ў № 12 нашай газеты (там жа пададзеныя і кантактныя тэлефоны). Запрашайце суседзяў на спатканне з гісторыяй!

Наш кар.

Нашы віншаванні

Выканкам Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» шчыра віншуюць калектыв і сяброў Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі з 85-годдзем з часу стварэння.

Усе вашыя прыхільнікі на Радзіме і па-за яе межамі цёпла вітаюць вас з юбілейнаю датай і чакаюць далейшых добрых справаў, якімі на працягу ўсёй гісторыі існавання Таварыства мае права ганарыцца і якія толькі ўзбагачалі стасункі Бацькаўшчыны з далёкім і бліжнім замежжам.

Пад час аднаго з круглых сталаў у ДOME дружбы

Рэха публікацыі

Прыпынак – плошча Абыякавасці

З цікавасцю прачытаў артыкул Уладзіміра Гілепа «Поле цудаў» на БТ» (№ 6 за гэты год) і хачу падзяліцца сваімі развагамі. У мяне таксама шмат назіранняў, звязаных з тым, што ў нас часамі адбываецца з беларускай моваю. Праўда, цешыць, што ўсё больш людзей разумее важнасць роднай мовы ў нашым жыцці.

Часцяком, пад'язджаючы да плошчы Якуба Коласа, калі мне трэба выходзіць, пытаю ў тых, хто стаіць перада мною, ці яны выходзяць на плошчы Міцкевіча. Тыя адказваюць адмоўна, а потым... дружна разам са мною пакідаюць аўтобус. І толькі раз жанчына гадоў сарака заўсміхалася: «Ну, і я каго-небудзь гэтак падкалю». Непадалёк ад плошчы знаходзіцца беларускамоўная гімназія. Неяк стаў сведкам, як хлопчык выхваляўся перад дзяўчынкамі: «А я побелорусскаму на восем напісал сочинение». Тут я не стрымаўся, пытаю-

ся: «Скажыце, калі ласка, як сапраўднае прозвішча Якуба Коласа?» Хлопчык доўга на мяне глядзеў і раптам выдаў: «Якуб Колас». Расказаў я пра той выпадок выкладчыцы беларускай мовы радыёкаледжа, а яна мне расказала сваю (бадай, анекдатычную) гісторыю. Трэба было запоўніць анкету з указаннем імёнаў і імёнаў па бацьку сваіх мамы і таты ды іхніх дзён нараджэння. Больш за палову групы ўзялася званіць па мабільніку...

У аднае з вандровак па Беларусі ў спісе пабачыў надзвычай рэдкае прозвішча. І пранеслася думка, што з чалавекам з такім прозвішчам я неяк сустракаўся. «Калавур вашае дзясвоае прозвішча?» – запытаўся ў жанчыны гадоў дваццаці пяці. Калі атрымаў станоўчы адказ, сказаў, што з яе бацькам я наўрад ці сустракаўся (замалады будзе), а вось дзядуля... «Адкуль ён родам?» Яна абыякава, нават з адценнем

Лялькі-абярэгі ў нашым жыцці

Днямі ў Стрэнькаўскім Цэнтры рамёстваў, што на Рагачоўшчыне, адбыўся вяязны семінар работнікаў культуры «Маскі ў традыцыйным жыцці народа».

Дырэктар раённага арганізацыйна-метадычнага Цэнтра аддзела культуры Рагачоўскага райвыканкама І. Седлер падкрэсліла, што вырабы ўмельных майстрых неаднаразова экспанаваліся ў Гомельскім палацы Румянцавых-Паскевічаў, выклікалі захапленне ў гараджанаў і замежных турыстаў. Творчасць гэтых людзей заслугоўвае ўсеагульнай увагі, спрыяе аўтарытэту Беларусі. Візітоўкай Рагачоўскай зямлі можна назваць і сам Стрэнькаўскі цэнтр рамёстваў, дзе можна пабачыць шмат чаго цікавага. Тут не забыліся пра старажытныя набыткі, вярнулі з бабулінай скарбонкі вырабы масак і лялек. І для гэтай мэты стварылі належныя ўмовы. Школьнікі ахвотна сюды зазіраюць, каб навучыцца карыснаму. Ірына Рэнальдаўна пажадала і надалей не губляць сувязь з цікавым мінулым нашага народа, каб было песнае з'яднанне з гісторыяй і прыродай, ды не страціліся каштоўныя заляцінкі нашых продкаў. Векавая жыццёвая мудрасць, багаты вопыт павінны стаць традыцыйнымі. І менавіта для таго, каб умацоўваўся чалавечы род, здаровы лад жыцця, ствараўся падмурак для маладой сям'і, нараджаліся дзеткі.

А вось Людміла Мельнікава, вядучы метадыст абласнога Цэнтра народнай творчасці, пазнаёміла прысутных з народнымі звычаямі і абрадамі, якія паспяхова ладзяцца ў іншых мясцінах Гомельшчы-

Ірына Седлер (справа) і бібліятэкар Наталля Старавойава

ны. І выказала пажаданне, каб работнікі культуры шырэй прапагандавалі традыцыі і абрады ў сваіх вёсках, не забываліся, якую магічную сілу маюць родныя вытокі. Бо, нягледзячы на вірлівую сучаснасць, народная творчасць таксама па-ранейшаму адметная і сімвалічная.

Вольга Ткачова

Пра гульні Рагачоўскага краю, традыцыйныя звычэй распавядалі дырэктары сельскіх дамоў культуры Л. Цішкова, З. Раманава, М. Кончыц ды іншыя. Яны выказалі ўпэўненасць: калі ёсць зацікаўленыя, апантаныя энтузіясты, тое, што назапасілі здаўна ў беларускіх вёсках і мястэчках, ніколі не прападзе!

Метадыст-майстар Стрэнькаўскага Цэнтра рамёстваў Вольга Ткачова правяла майстар-клас па вытворчасці абрадавых абярэгавых лялек, падкрэсліўшы, што кожная асобная іх дэталі нешта сімвалізуе.

Да прыкладу, тая ж лялька-дзясяціручка мела доўгую касу. А чаму? Бо здаўна лічылася: чым даўжэйшая каса, тым шчаслівейшы лёс павінен напаткаць уладальніцу гэтай лялькі. Берагіня захоўвала багацце, дабрабыт у сям'і. Дарэчы, гэтую ляльку нікому не паказвалі, каб ніхто не сурочыў. А вось дзве лялькі-неразлучніцы вырабляліся з аднаго кавалка тканіны. Дзяўчаты іх клалі ў куфэрак разам са сваім пасагам і, вядома ж, захоўвалі ўсё свядомае жыццё. Цікава, але так званыя выхвалкі мелі вось такое прызначэнне: у сям'ю, у якой раслі дзяўчаты, яны заманьвалі жаніхоў! А калі чалавек захварэў, тэрмінова выраблялі ляльку з кары дрэва, якую потым закопвалі ў зямлю. Лічылася, калі яна згніе, хворы будзе здаровым.

Яшчэ мы даведаліся ад Вольгі Ткачовай, што цацкі вырабляліся з гліны, саломы, лазы, тканіны, дрэва і звычайнага салёнага цеста. І ўсе мелі сваё непасрэднае прызначэнне, служылі абярэгам для сям'і, свойскай жывёлы.

Ганна АТРОШЧАНКА
Фота аўтара

гонару, кінула: «Не ведаю». Я знікавеў.

Многа гадоў працаваўшы ў архівах з дакументамі розных часоў і дзяржаваў, можна заўважыць, што кожны летапісец імкнуўся знітаваць гісторыю сваёй дзяржавы з патрэбамі трона – паказаць пераемнасць і неад'емнае права на пэўныя тэрыторыі, паказаць законнасць сваёй улады. Вядома ж, не абыходзілася без перакручвання фактаў. Ды не кожны крытычна ставіўся да тых ці іншых бязгледзых пастулатаў. Успамінаю сваёго настаўніка Мікалая Іосіфавіча Яноўскага. Я быў у пятым класе. Аднаго разу па радыёкропцы дыктар расказаў пра першадрукара Фёдарова. І настаўнік выдаў: «Пень гарэў, чорт ... пагрэў. Паміж сабой яны радня». Потым жа патлумачыў нам, што, та-першае, сапраўднае прозвішча таго чалавека Федаровіч, па-другое – ён вучань Пятра Мсціслаўца, а той (у сваю чаргу) вучань Францішка Скарыны. І наогул – першы маладзейшы за апошняга на 42 гады. Такое вось першыно атрымліваецца.

Што здзіўляе нашай неадукаванасці, калі дзясцігоддзямі прывучалі да абыякавасці. Расказаў адзін мастак, як новапрызначаны інжынер па тэхніцы бяспекі працы, каб паказаць сваю даведчанасць, прапанаваў на электрашлагбаўме напісаць, што ён адкрываецца і закрываецца аўтаматычна. Але паспеў напісаць толькі, што шлагбаўм

«адкрываецца і закрываецца»... Яго паклікалі на больш тэрміновую працу. Надпіс той некалькі месяцаў красаваўся на пераездзе і нікога не здзіўляў. На жаль, ужо ўвайшло ў звычку нешта зрабіць ці адрамантаваць і бойка аб тым адрапартаваць. Дэманстратыўна выцерці пот з ілба. А як яно там зроблена...

У мяне захаваліся запрашальнік на адзін леташні канцэрт, які быў прысвечаны 65-годдзю перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, дню вызвалення горада Мінска, нават – 105-годдзю прафсаюзаў БССР. Так адным махам аб'ядноўваюць (адзначаюць) не толькі гэтыя «чырвоныя дні календара». Тут хочацца зноў звярнуцца да артыкула У. Гілепа, дзе ён піша пра абвесткі ў грамадскім транспарце. У цэнтры сталіцы ёсць станцыя метро «Плошча Леніна», над якой знаходзіцца... плошча Незалежнасці. Дыктар яшчэ дадае «Выхад да чыгуначнага вакзала». А ў тым жа названым аўтарам аўтобусе сотага маршруту з нядаўняга часу з'явіўся дадатак «Гандлёвы цэнтр «Сталіца»». У большасці тое спалучэнне назваў становіцца адно гандлёвым цэнтрам (запамінаецца ж апошняе, так?). Самых розных нестыковак ды неспадзевак хапае ў нашым жыцці. Прызвычаліся. Часам хто-ніхто сам сабе пасмейваецца з тых «хохмаў». Большасць – абыякавая.

Генадзь КАМЕЛЬ,
п. Лясны Мінскага раёна

Капыльшчына не толькі салаўіны куточак творцаў паэтычнага слова, але і радзіма таленавітых навукоўцаў. Адзін з іх прафесар Аляксандр Аляксандравіч Каваленя – акадэмік, сакратар аддзялення гуманітарных навук і мастацтва НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, 65-годдзе якога адзначалі сёлета ў пачатку вясны.

Юбіляр нарадзіўся 14 сакавіка 1946 года. Яго бацька, актыўны ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны, працаваў у райкаме партыі Капыля. Сям’я з пяцю дзецьмі здымала пакойчык у прыватным доме на вуліцы Камсамольскай. Старэйшы Каваленя па адукацыі выкладчык, шмат зрабіў па аднаўленні народнай асветы ў раёне ў першыя пасляваенныя гады. Аляксандра Емельянавіча вабіла творчая праца на педагагічнай ніве, і таму неўзабаве ён становіцца дырэктарам школы ў роднай вёсцы Саўкі. Тут у прасторным доме пры лесе чатыром хлопчыкам і дзвюм дзяўчынкам было вольна, ды і школа ў пяці кроках. Бацька імкнуўся як мага лепш выхаваць сваіх дзяцей, а маці Ганна Аляксандраўна дарыла пяшчоту і ласку. Саша навучаўся лепш за ўсіх, не дзіўна, што ў такой атмасферы сфарміраваўся настойлівы характар, працавітасць і прага да ведаў.

Далей Саша пайшоў вучыцца ў Бадзяжоўскую сямігодку. Дырэктар школы Рыгор Міхайлавіч Паляшчук, класны кіраўнік Іван Паўлавіч Дарашэвіч і настаўнік Павел Якаўлевіч Ліннік – былыя фран-

Шляхі да сталення

тавікі і хадзілі яшчэ ў ваенных шынялях. Яны выхоўвалі ў сваіх вучнях любоў да Айчыны і сваім прыкладам фарміравалі грамадскую пазіцыю.

Аляксандр Каваленя быў кампанейскім, не ганарыстым, заўсёды трымаў слова, умеў пастаяць за сябе і іншых, менавіта таму меў шмат сяброў, быў прыкладам у працы.

Асобныя стасункі склаліся з выкладчыкам П. Ліпскім, з якім Каваленя часта вёў размовы пра капылянаў-удзельнікаў Вялікай Айчыннай, распытваў пра партызанскі атрад імя Чапаева, якім камандаваў легендарны Тарохавіч (Дунаеў). Юнак ужо шмат ведаў пра вайну, пазней проста веды перараслі

Будучы навукоўца з маці

ў навуковыя працы пра народны супраціў.

Неўзабаве на сродкі мясцовага калгаса, дзе старшынёй быў арганізатар сельгасвытворчасці Сцяпан Кандыбовіч, у вёсцы Старыца была пабудаваная новая школа, у якой А. Каваленя правучыўся да 9 класа. У 1962 годзе ён паступіў у Мінскае прафесійна-тэхнічнае вучылішча № 23 і адначасова вучыўся ў школе працоўнай моладзі. Закончыў іх на выдатна. Паралельна хадзіў і ў Мінскі аэраклуб. Пазней быў прызваны ў элітнае дэсантнае вайсковае падраз-

дзяленне. Дэмабілізаваны ў 1968 годзе ў званні сяржанта.

Прага да ведаў прывяла яго на гісторыка-геаграфічны факультэт МДШ імя Максіма Горкага. Ён быў вельмі актыўным: займаўся ў розных гуртках, удзельнічаў у будаўнічых аградах (падмуркі і сцены дамоў у Карэліі, Сібіры і некаторых раёнах роднай Беларусі дораць людзям цяпло яго рук). Падзялілася ўспамінамі пра земляка Валянціна Іосіфаўна Пракапеня: «Каваленя быў сапраўдным ваякам, дапамагаў хлопцам і дзяўчатам уладкоўвацца ў інтэрнат, атрымаць стыпендыю». Але на гэтым яго грамадская дзейнасць не заканчваецца. Першапачаткова выкладчыкі і студэнты выбралі яго старшынёй прафсаюзага бюро факультэта, а затым ён узначаліў універсітэцкі

прафсаюзны камітэт. Пра яго пісалі нават рэспубліканскія газеты.

У 1973 годзе Аляксандр ажаніўся, праз два гады ў яго нарадзілася дачка Алена. І вось ўжо 38 гадоў Аляксандр Аляксандравіч і Тамара Кузьмінічна жывуць разам. Дорыць ім радасць і ўнучка Настячка.

Навуковая дзейнасць стала яго паўсядзённай працай. Яму пашчасціла працаваць з доктарам гістарычных навук Аляксандрам Міхайлавічам Мацко. Таленавіты вучоны стаў дарадцам капыляніна, а апошні – яго здольным вучнем. А. Каваленя паспяхова заканчвае аспірантуру і абараняе кандыдацкую дысертацыю ў 1983 годзе. Ён усебакова распрацоўвае тэму вайны, працуе на розных пасадах у педагагічным інстытуце, з’яўляецца сябрам-удзельнікам Рэспубліканскага каардынацыйнага савета па праблемах Вялікай Айчыннай вайны. З 1996 года – загадчык кафедры айчыннай і сусветнай гісторыі БДПУ. Мэта-накіравана працуе ў архівах і бібліятэках, сустракаецца са сведкамі вайны. Вынікам дзейнасці стаў шэраг публікацыяў: 300 навуковых і метадычных працаў, у тым ліку 8 манаграфіяў і 14 вучэбна-метадычных дапаможнікаў.

Не забывае славыты вучоны і родныя мясціны. Сёння любіць павандраваць па забытых сцэжках юнацтва, якія шмат чаго нагадваюць, узнаўляюць шэраг падзеяў, нібы дастаючы іх з самых патаемных куточкаў памяці.

Іван ІГНАТЧЫК,
г. Капыль

На сучасным носьбіце

Электронная копія Жыцця Ефрасінні

Нядаўна ў СМІ прайшла інфармацыя аб тым, што ў беларускіх даследчыкаў з’явілася магчымасць вывучаць «Жыцце Ефрасінні Полацкай» па залічванай копіі. Гэта сапраўдны дымонт старажытнага ўсходнеславянскага пісьменства. Без імя святой Ефрасінні немагчыма ўявіць не толькі панараму духоўнага жыцця, але і ўсю шматвяковую гісторыю Беларусі. Князеўна, ігумення, выдатная асветніца, яна пакінула па сабе вечную памяць у душы народа. Мяркуючы, што «Жыцце» святой было створанае ў канцы XII стагоддзя ў Полацку. Яно напісанае на царкоўнаславянскай мове. Да нашых дзён дайшло ў позніх спісах (XVI–XVIII стагоддзі), у навуковай літаратуры, згадваюцца таксама спісы XV і нават XIV стагоддзяў.

Па адказы на некаторыя пытанні я звярнулася да Эльвіры Валер’еўны Ярмоленкі, кандыдата філалагічных навук, старшага навуковага супрацоўніка аддзела гісторыі беларускай мовы Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі.

– **Эльвіра Валер’еўна, колькі ж спісаў «Жыцця» вядома на сённяшні дзень і дзе яны захоўваюцца?**

– Звыш 180 спісаў, аднак усе яны захоўваюцца па-за межамі Беларусі – у кнігасховішчах Расіі, Літвы, Украіны. Гэта, зразумела, значна ўскладняе працу з імі.

– **Ведаю, што супрацоўнікамі выдавецтва Беларускага Экзархата з Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбург пры-**

везена залічваная копія спіса «Жыцця Ефрасінні Полацкай» XVI стагоддзя. Якое навуковае значэнне яна мае?

– Нагадаю, што сучасныя тэхнічныя сродкі дазваляюць ствараць дакладныя электронныя копіі рукапісаў і старадрукаў. Гэта адкрывае шырокія магчымасці для іх далейшага вывучэння навукоўцамі, а таксама для карыстання ўсімі, хто цікавіцца нашай мінуўшчынай, пісьмовай спадчынай. Вось чаму такім чаканым і запатрабаваным становіцца ў нашыя дні стварэнне і пашырэнне электронных копіяў старажытных рукапісаў і друкаваных выданняў. Што ж канкрэтна да «Жыцця», то лінгвістычнае вывучэнне рукапісу пашырыць уяўленні пра развіццё і функ-

цыянаванне беларускай рэдакцыі царкоўнаславянскай мовы ў сярэднявеччы. Залічваная копія «Жыцця» дазваляе пазнаёміцца з помнікам усім ахвочым, дае магчымасць вельмі дакладна (з захаваннем графічных і арфаграфічных асаблівасцяў) узнавіць тэкст рукапісу, што ў перспектыве можа быць выкарыстанае пры стварэнні корпуса царкоўнаславянскіх тэкстаў, пашыраных на землях старажытнай Беларусі. Пачатак гэтай працы пакладзены. У прыватнасці, супрацоўнікамі нашага інстытута быў узноўлены тэкст Слуцкага Евангелія XVI стагоддзя і даследавання яго моўныя асаблівасці (пра што пісала «КГ». – Рэд.).

Маючы нагоду, хачу выказаць удзячнасць усім, хто зрабіў магчымым з’яўленне ў Беларусі залічванай копіі спіса «Жыцця Ефрасінні Полацкай» і спадзяюся, што падобная праца будзе весціся і далей.

Гутарыла
Маргарыта МАНЬКО,
вучаніца гімназіі № 12 г. Мінска

Літаратары з Літвы

(Заканчэнне. Пачатак у № 13)

Першы польскі турыст па Палінезіі і Гаваях

Юліян Фларыян Гараін нарадзіўся 17 верасня 1821 года ў Радашковічах у сям'і Адама Гараіна і Паўліны з Макарскай. І стаў вядомым у Польшчы літаратарам, публіцыстам, перакладчыкам, апантаным вандроўнікам, карэспандэнтам «Тыгодніка ілюстраванага». Разгалінаваны род Гараінаў добра вядомы на нашых землях, аб чым сведчыць, напрыклад, энцыклапедыя «ВКЛ». Праўда, іх непасрэдныя сувязі з радашковіцкімі Гараінамі патрабуюць спецыяльных даследаванняў. Юліян Гараін атрымаў школьную адукацыю ў Менску, прадоўжыў навучанне ў Маскоўскім універсітэце. Атрымаўшы ў спадчыну маёнтак у Слуцкім ваяводстве, стала займаўся літаратурнай дзейнасцю, у прыватнасці, публіцыстыкай у «Дзёніку Варшаўскім». Потым пэўны час жыў у Францыі, падарожнічаў па Паўночнай Афрыцы (па Алжыры ды Егіпце). У Францыі пазнаёміўся і ўзяў шлюб са сваёй далёкай сваячкай Марыяй Гараінай.

У 1857 годзе Юліян з жонкай і дзецем вяртаецца ў Вільню. Тут выдае сваё апавя-

Ю. Гараін з жонкай

данне «Апошні з Кошыцаў», а таксама зборнік з шасці апавяданняў «Страчанае імгненне» («Chwila stracona»). Пасля паўстання Каліноўскага Гараін вымушаны пераехаць у Заходнюю Еўропу. У 1870 годзе як карэспандэнт «Тыгодніка ілюстраванага» пераязджае ў ЗША. З жонкай і чатырма дзецьмі спрабуе настая ўладкавацца ў Каліфорніі, пасяляецца ў сталіцы штата Сан-Францыска. Амаль у цэнтры горада адкрывае краму пісьмовых прыладаў. Завяршае і выдае сваю аповесць «Будрысы».

Паступова ў далёкім Сан-Францыска вакол Ю. Гараіна складваецца суполка польска-літоўскіх эмігрантаў. У 1876 годзе да гэтага зямляцтва на пэўны час далучаецца малады 30-гадовы польскі журналіст Генрык Сянкевіч. Сваю Нобелеўскую літаратурную прэмію ён атрымае ў канцы жыцця, а пакуль яшчэ і думак не мае пра стварэнне ўласных эпічных твораў, займаецца журналістыкай. Ягоную серыю амерыканскіх навелаў упрыгожвае кароценькае, але хрэстаматыйнае ў польскай літаратуры апавяданне «Лятарнік» («Latarnik», ад старога слова «лятарня» – маяк). Сюжэт рэальны, апісаны Гараінам у адной з ягоных карэспандэнцыяў у Польшчу. З пісем Сянкевіча да Гараіна апублікаваныя 23. Крытыкі адзначаюць тонкага і дасціпнага гумару, якога не знаходзяць ні ў творчасці Сянкевіча, ні ў ягоных пісьмах да іншых карэспандэнтаў. А пачуццё гумару ў Гараіна добра выяўленае. У тыя часы ў Польшчы існавала мода на кароценькія трапныя гумарыстычныя ці сатырычныя вершы, кшталту эпіграммы. У інтэрнэце цыркулюе зборнік такіх вершаў таго часу; імя Гараіна, як аднаго з аўтараў зборніка, не блага там прадстаўленае.

У Каліфорніі Юліян Гараін найшоў наталенне сваім вандроўніцкім схільнасцям. Яму ўдалося паўдзельнічаць у некалькіх вандроўках па Ціхім акіяне да мноства раскіданых па гэтых водных прасторах выспаў. Гараін лічыцца пер-

Аднак дабрацца да Вільні, да роднай зямлі не мае магчымасці. Гараіны пасяляюцца ў аўстрыйскай частцы Польшчы – спачатку ў Львове, а пасля пераязджаюць у Кракаў. Апошняя яго літаратурная праца – «З жыцця паэта.

Успаміны пра Уладзіслава Сыракомлю». У інтэрнэце можна знайсці электронную копію згаданых успамінаў аб «высоковым лірніку», апублікаваных у Львове ў 1886 годзе.

Гэтыя успаміны напісаныя вельмі лірычна, чытаюцца на адным подыху. Не маючы магчымасці прайсці па юнацкіх мясцінах, Гараін адраджае іх і падзеі, з імі звязаныя, у памяці. Таму кніга прасякнутая шчырмай лірыкай і лёгкай рамантычнай мрояй. Асобныя радкі «Успамінаў» сваёй рамантыкай і лірызмам нагадваюць радкі з «Мёртвых душаў» М. Гогаля, таксама напісаных удалечыні ад Радзімы. Кніга Гараіна напісаная цудоўнай лёгкай сакавітай мовай, з масай дыялогаў, з вершамі свайго гора, прасякнутая бяскон-

Ю. Гараін з сынам

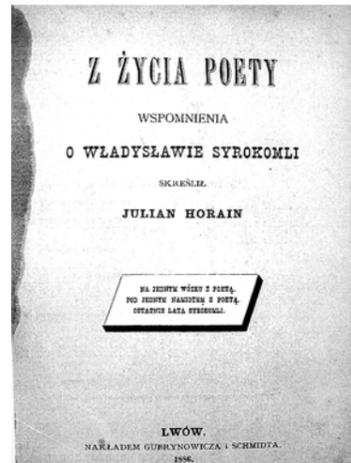
шым польскім турыстам па Палінезіі і Гавайскіх астравах. Разам з Пятром Верашчынскім ён працаваў над праектам «Новай незалежнай Польшчы ў Новай Гвінеі».

У 1880 годзе Юліян Гараін з сям'ёй вяртаецца ў Еўропу.

цай павагай да талента і асобы У. Сыракомлі, паэта божай ласкай. Гараін ярка і вобразна малое тагачаснае побытовае жыццё дробнай беларускай шляхты. Старонкі ягоных успамінаў, прысвечаныя паляўнічым прыгодам, можна лічыць добрым камментарам да паэмы Янкі Лучыны «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся», такім жа паэтычным, хоць і напісаным прозаю. Нездарма ў прадмове выдаўцы выказваюць жаль, што Гараін хоць і спадзяваўся, але не змог пашырыць свае успаміны пра Сыракомлю.

Памёр Юліян Гараін 28 сакавіка 1883 года ў Кракаве. Месца пахавання гэтага, амаль забытага ў нас літаратара, які пражыў багатае на падзеі і справы, на творчыя ўзлёты жыцця, можна знайсці на Раковіцкіх могілках, што ў Кракаве.

Валерый ЛІПНІЦКІ,
г. Мінск

Адна з кніг публіцыста

Чытаем і спяваем Купалу

Напрыканцы сакавіка ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшла вечарына «З таёй мая доля пая!» – частка грамадска-культурнай акцыі «Чытаем Купалу разам!», якая стартвала ў снежні мінулага года з ініцыятывы музея.

У наступным годзе краіна будзе адзначаць дзве яркія даты – 130 гадоў з дзён нараджэння Песняроў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа. Слова Паэта і сёння знаходзіць водгук у душах людзей, яднае нас, беларусаў, у нацыю, асвятляе шляхі ў будучыню. Зварот да паэтычнай спадчыны геніяльнага творцы – гэта крок на сустрэчу Купалавай Беларусі, новай і вольнай, багатай і годнай, пяшчотнай і непаўторнай.

Вечарына, што прайшла, была прысвечаная 105-годдзю з часу напісання Янкам Купалам паэмаў «Зімою» і «Нікому». З гэтай нагоды ў музеі падрыхтаваная мінівыстаўка, прэзентацыя якой і адбылася пад час вечарыны. Да акцыі далучыліся сябры Пушкінскага клуба мінскай гімназіі № 61. У іх выкананні прагучалі ўрыўкі з названых паэмаў, а таксама вершы маладога Купалы. Удзельнікі адкрывалі для сябе Купалу – суромага рэаліста і пра-

нікнёнага лірыка, узнёслага рамантыка і палымянага барацьбіта. Выканаўцы аддалі належнае і высокаму майстэрству Купалы-перакладчыка – прагучаў урывак з перакладзенай ім паэмы А. Пушкіна «Медыны коннік».

Атмасферу свята стварала і музыка, што гучала на вечары. Інструментальныя кампазіцыі ў выкананні студэнтак Беларускай акадэміі музыкі Ірыны Свіціч (цымбалы) і Вольгі Папшэвай (гітара) сустрэлі цёплы прыём.

Вечар завяршыўся імправізаваным чытаннем любімых вершаў Янкі Купалы, у якім прынялі ўдзел выканаўцы, супрацоўнікі музея і госці вечара – вучні Мінскага раённага ліцэя (п. Ратамка). Музыкі далучыліся да ўдзельнікаў акцыі, аздобіўшы чытанне вершаў імпрывізацыяй.

Цёплая атмосфера вечара і актыўны ўдзел гасцей музея ў імпрэзе сведчаць, што акцыя «Чытаем Купалу разам!» выклікае шчырую зацікаўленасць да асобы першага народнага паэта Беларусі, да беларускай літаратуры і культуры ўвогуле.

Г. ВАРОНАВА, навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага літаратурнага музея
Янкі Купалы

Шляхам на Усход

Ужо некалькі гадоў я лістуюся з вельмі сімпатычным і знешне, і душою чалавекам – Леанідам Чыгрыным. Нарадзіўся ён на Віцебшчыне ў 1942 годзе, у 1945-м патрапіў у горад Канібадам, што ў Таджыкістане. Гэтае паселішча і запісанае месцам нараджэння нашага зямляка. У 1946 годзе памерла маці Леаніда, а ў 1951-м загінуў у шахце бацька, які сына ўпершыню ўбачыў пасля вайны, вярнуўшыся з войска. Хлопца гадала старэйшая сястра маці.

Леанід Мікалаевіч пасля заканчэння філфака Душанбінскага педінстытута працаваў журналістам, займаўся перакладамі таджыкскай мастацкай літаратуры на рускую мову, у тым ліку для маскоўскага выдавецтва «Советский писатель».

Нядаўна ў Душанбэ адбылася абарона дысертацыі Валянціны Дзмітрыеўны Струкавай на тэму «Гістарычныя жанры ў сучаснай рускамоўнай літаратуры Таджыкістана (у творчасці Ато Хамдама і Леаніда Чыгрына)». Годнасць кандыдата філалагічных навук даследчыца атрымала па спецыяльнасці «Літаратура народаў краін замежжа». Падставы для грунтоўнага літаратуразнаўчага разгляду самыя што ні ёсць вартыя: у сааўтарстве з Ато Хамдамам Леанід Чыгрын напісаў болей як 10 гістарычных раманаў. Сярод твораў, што знайшлі чытацкую ўвагу, — раманы «Хатлонскі бастыён», «Вялікі Шаўковы шлях», «Азар з Уструшаны», «Венецыянец Марка Пола», «Заваяванне Сагдзіяны» і іншыя. Згаданыя кнігі выдадзеныя не толькі ў Таджыкістане, але і ў Расіі, Кітаі, Італіі, Канадзе, іншых краінах свету.

В. Струкава, разглядаючы мастацкія здабыткі А. Хамдама і Л. Чыгрына, значнае пераемнасць традыцыяў, падкрэслівае іх сувязь з творчасцю таджыкскіх гістарычных пісьменнікаў С. Айні, Дж. Ікрамі, С. Улуг-задэ.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Двары Жыцінскія паводле дакументаў

Вернемся да расповеду пра двары Жыцінскія. Апісанне іх знаходзіцца ў дзвюх інвентарных актах. Гэта былі двор Осцікаў і двор Ваўчкоў. У іншых дакументах згадваецца таксама двор Зенавевічаў (Зяноўевічаў). Магчыма, што існавалі і іншыя двары, нам пакуль невядомыя.

Як было напісана вышэй, самай буйной часткаю маёнтка ў сярэдзіне XVI стагоддзя валодалі Осцікі. У цэнтры іхняга двара стаяў панскі дом – «низкі, пры землі, драцінамі крыты». Відавочна, ён меў у плане выгляд літары «г». Фасадны бок дома быў упрыгожаны «ганком на помосте» (хутчэй за ўсё, галерэяй). Пакоямі ў панскім доме былі «столовая» (па-сучаснаму – гасціная ці зал), дзве «светліцы» (гэта «чыстыя» пакоі з печкамі), «комора» і двое «сеней» (памяшканні без ацяплення). Асобна апісваецца печ з кафлямі і шклянныя вокны («оболоч шклянныя две»). Будынак, як бачна, не быў вялікі. На чыстым двары з боку фасада ў дзве лініі стаялі доўгія хаты. У хаце па левай руцэ месціліся тры пякарні, двое сянёй, камора, святліца, за агароджай – лазня з сянямі і бровар. З правага боку – «сырница» на штандарах, святліца, дзве клеці і кухня. Асобна стаялі стайні і хлёў, а «за дарогой» (па-за агароджай двара) – «стодола», якая выконвала ролю карчмы.

Ззаду панскага дома знаходзіўся гаспадарчы двор з гумном і агародам. На гумне былі «пуня до молоченья збожа» і дзве адрыны з сенам.

На агародзе вырошчвалі «капусту, цыбулю з іншымі ярынамі». У дакуменце пералічаныя палі, якія падпарадкоўваюцца гэтаму двару. Адно з іх называецца «Заглубовец», і па гэтым тапоніме можна сказаць, што двор паноў Осцікаў стаяў хутчэй за ўсё там, дзе ў сучаснай Ігнатоўцы сабраныя ўсе вясковыя цікавосткі – прыпынак аўтобуса, маленькая крамка, мемарыяльная дошка партызанам. Тут самая высокая кропка мясцовасці. Абодва берагі ручая Жыцінкі, які цячэ зусім непадалёк, – высокія – выдатнае месца для згаданага ў дакуменце млына. Яшчэ адзін, пазнейшы, дакумент удакладняе поле «Заглубовец» знаходзіцца за дваром Осцікаў у напрамку да вёскі Вязаўніца. Назва Глубавец захавалася да сённяшняга дня.

Інвентар пералічвае падданных гэтага двара. Яны

Ваколіцы Ліпеня

Пра Жыцін ды іншыя тапонімы

(Заканчэнне. Пачатак у № 13)

жылі ў сёлах Заастроўе (зараз Клічаўскі раён), Халуі (зараз Ліпень), Вязаўніца, Жорнаўка, Пагарэлае (усе чатыры ў Асіповіцкім раёне). Кабазевічы (зараз у Пухавіцкім раёне).

Відавочна, Жорнаўка, як вызначае дакумент, была самай вялікай вёскай у акрузе, па колькасці насельнікаў яна спрачалася з «местам» Свіслач. У Жорнаўцы жыў старац усяго маёнтка Жыцін Панка Клімовіч. Акрамя сялянаў да маёнтка, а дакладней, да двара Осцікаў, належалі і баяры. Так, баярын Марцін Андрэвіч жыў у Халуі. Дзве баярскія сям'і жылі ў Кабазевічах (Мікола Літвін і Арцём Літвін). Прозвішчы апошніх наводзяць на думку, што яны самі ці іхнія продкі перасяліліся з захаду сучаснай Беларусі. Увогуле баяры – рэдкая з'ява ў так званых «Падняпроўскіх валасцях», калі глядзець па дакументах.

У Халуі да двара Осцікаў належала «церков веры греческой» і «звон один» пры ёй. Трэба сказаць, што царква ў тых часы нейкім чынам нагадвала камерцыйнае прадпрыемства: вернікі неслі папу грошы, а поп павінен быў дзяліцца з панам – калі царква стаяла на панскай зямлі. Таму храм у Халуі і ўзгадваецца ў інвентары: гэта крыніца прыбытку. Халуі ў XVI стагоддзі быў таксама, як і Жорнаўка, вялікім сялом. Заўважым: калі Жорнаўка ўся (ці значная яе частка) належала ў другой палове

стагоддзя толькі Рыгору Осціку, то Халуі быў падзелены на часткі паміж некалькімі ўладальнікамі. Пагарэлае, яшчэ адно вялікае сяло маёнтка, таксама было падзеленае на часткі.

Двор Ваўчкоў з таго ж маёнтка знаходзіўся паблізу двара Осцікаў. Ён быў значна меншы, больш падобны на сялянскі двор у сучаснай вёсцы. Зямельная частка гэтага двара была таксама меншай. Двор Ваўчкоў апісаны ўжо ў гістарычнай літаратуры.

Таксама паблізу знаходзіўся і двор (ці двары) іншых уладальнікаў маёнтка.

Дзесьці на мяжы XVI–XVII стагоддзяў двары Жыцінскія знікаюць, а дакумент 1637 года гаворыць ужо аб «селище Житинском» на рэчцы Жыцінцы, «где здавна село Житинское седело». Інакш гаворачы, калі ў 1594 годзе двары з сялом яшчэ існавалі (гэта апошні па часе дакумент, у якім згадваюцца двары), то ў 1637 годзе гэта ўжо даўня

гісторыя. Верагодна, што панская маёмасць у Жыціне была знішчана ў 1595 годзе пад час паўстання Северына Налівайкі.

У XVII стагоддзі ўладары Жыціна пачалі будаваць свае двары ў сёлах. Так з'явілася асобная сядзіба ў Халуі (яна разам з адпаведнаю часткай маёнтка пачала называцца «имение Холуй альбо Житин»), Жорнаўцы, Вязаўніцы. Памеры частак некалі адзінага маёнтка паслядоўна змяншаліся. Але ж разам з тым збоку прыходзілі феадальныя хціўцы, якія скупалі дробныя ўладанні. Адным з такіх феадалаў быў у нашым краі пан Завіша, асноўныя маёнткі якога знаходзіліся паблізу – у сучасным Чэрвенскім раёне. Гэты пан здолеў далучыць значную частку былога маёнтка. Непадалёк ад «селішча» з былымі Жыцінскімі дварамі з'явілася сяло Завішына. Уладальнік засяліў яго перасяленцамі. Каля Завішына ўзнікла і яшчэ адно новае сяло – Ігнатоўка.

Сярод старажылаў Ігнатоўкі ходзіць легенда, што іхнія продкі Грышановічы жылі калісьці ў Полацкай зямлі, а перасяліліся ў Ігнатоўку па загадзе пана. Відавочна, легенда мае рацыю. Па-першае, такія пераводы сялянаў былі звычайнай з'явай ў XVI–XIX стагоддзях, у часы прыгону. Падругое, бадай усе, ці ва ўсялякім разе, большасць феадалаў, якія атрымалі ва ўласнасць кавалкі былой Свіслацкай воласці, былі полацкімі баярамі па паходжанні. Па-трэцяе, сучаснае насельніцтва Ігнатоўкі і Завішыны (зараз назва была жаночы род) не ведае тапонімаў, якімі карысталіся тамтэйшыя жыхары ў старажытнасці. Захавалася толькі назва «Глубавец». Калі ж прыйдзеш у якуюнебудзь іншую вёску Асіповіцкага раёна і пачынаеш распытваць у бабуляў, ці ведаюць яны назвы, якія ты адмыслова перапісаў са старажытных дакументаў і якія ты чацца наваколяў гэтай вёскі, то бачыш, што значная частка тапонімаў захоўваецца праз стагоддзі і праз усе гістарычныя катаклізмы. Дакумент як бы «ажывае».

Насельніцтва Завішыны і Ігнатоўкі не ведае тапонімаў, таксама, як і не ведае назваў прытокаў Жыцінкі, якія зараз агулам завуць «раўчакамі». Усё гэта гаворыць аб тым, што перасяленне, хутчэй за ўсё, было на самой справе.

Юрый КЛЕВАНЕЦ,
г. Асіповічы

На фота аўтара:
жыцінскія ваколіцы

Вячаслаў МІХАСЁНАК

Вёска майго дзяцінства

*Дні сонца шчодрога
і спёкі самы час
Да жніўня блізіцца,
вунь хлеб як каласіцца.
Дзень добры, Міськія!
Я зноў прымчаў да вас –
Майго маленства сумнага
сталіца.*

Гэтай вёскай не адшукаць нават на карце вобласці. Ёй не давялося быць цэнтрам сельсавета, не доўгі час яна была і цэнтрам першага калгаса. Тым не менш, як і ў любога паселішча, у яе свая адметная непаўторная гісторыя, гэтак, як цікавы і непаўторны лёс яе жыхароў. Таму, жывучы па волі лёсу далекавата ад яе, усё ж хоць раз у год, звычайна летам, наведваю яе, каб паразважаць з вяскоўцамі аб жыцці-быцці, мінулым і будучым.

Там, дзе як далонь раўніна, што распрасцёрлася на поўдзень ад Паставаў, за кіламетры чатыры па дарозе на Савічы пачынае пераходзіць у хвалістыя маляўнічыя ўзгоркі, на левым беразе колісь паўнаводнай рэчкі Рудзіцы – прытоку Лучайкі – і ўзнікла гэтая вёска з цікавай назвай Мнішкія. Яшчэ не так даўно ў пашпартах і метрыках яе жыхароў стаяла: нарадзіўся ў в. Мнішкія. Назва паходзіць ад старажытнаславянскага «мніх», што азначае манах. А людзі, што адбывалі павіннасць на манастырскіх землях, і былі мнішанскія. Калі ў мінулым стагоддзі (тут і далей маецца на ўвазе XIX ст. – «КГ») была забароненая ўніяцкая рэлігія, асабліва пасля падаўлення паўстання 1863 года, былі закрытыя манастыры, а землі, што належалі ім, перададзеныя дзяржаве, і і сяляне сталі дзяржаўнымі, ці як самі старажылы памятаюць, называлі іх казённымі ў параўнанні з суседняй вёскай Будзева, якая была панская. Такое паходжанне вёскі і сялянаў. З цягам часу разбураліся сцены храма, што стаяў бліз вёскі ва ўрочышчы Конава або Манастыршчына, паступова змяніла сваё гучанне і назва вёскі. У

мінулым стагоддзі на чатырох з паловай валокх зямлі (а валок тут мела 24 дзесяціны, што гаворыць аб невысокай якасці яе) тут было пяць двароў (гаспадарак). Жыхары мелі два прозвішчы: Хомічы і Галоўкі. Паступова з разрастаннем сямей і іх дзяленнем ішло драбленне надзелаў. Пасля 1917 года тут налічвалася ўжо 20 двароў, якія цесна туліліся адзін ля аднаго на паўднёвым схіле пагорка, што побач з лесам, з якога выпякала Рудзіца. Пра свае надзелы сяляне нібы жартам, але больш з адценнем суму казалі: то лясок, то пясок, то балотца кусок. Некаторыя займаліся ганчарным рамяством. Гэта не лічылася прэстыжным, і калі часам на вечарынках у падпітку дзецюкі з суседніх вёсак казалі на міськаўскіх гаршчаны, то неаднойчы ўзніклі бойкі. Некаторыя, адчайваючыся, пускаліся ад гаротнага жыцця аж за акіян, але і там моцна сумавалі па радзіме, не заўсёды знаходзілі шчасце.

Вялікай бядой для жыхароў Міськіх стала вайна 1914–1918 гадоў. Працяглы час тут праходзіла лінія фронту. Салдаты царскай арміі доўгі час кватаравалі ў вёсцы, пакінуўшы па сабе не дужа добрую славу. І па сённяшні дзень дзеці, пасвячы жывёлу ў полі, знаходзяць шрапнель з тых жорсткіх баёў. Відаць, густа былі ёю ўсеяныя палеткі Мнішкіх. За ёю – белапольская навала. Зноў рэквізіцыя ў сялянаў фуражу і коней, мабілізацыя мужчынаў у польскае войска.

Яшчэ ў дарэвалюцыйны час з'явіўся ў Мнішкіх чалавек па прозвішчы Яцына Сымон. Пакінуўшы Вільню, дзе колісь жыў са сваім братам, старым карцёжнікам са збяднелай шляхты, ён прыйшоў да ўдавы-салдаткі на дзесяціну зямлі, і, каб пракарміць сям'ю, стаў займацца шавецкай справай. Так у Міськіх з'явілася яшчэ адно прозвішча. Інтэлігентны, добрачытлівы чалавек, ён быў патрэбны жыхарам, як і першы настаўнік у Міськіх – былы

ўнтэр-афіцэр царскай арміі Галоўка Рыгор. Вяскоўцы хінуліся да іх, ішлі па парады. Часта наведваў Яцыну яго швагра Сувораў Мікалай, які прыязджаў з Піцера да сваёй жонкі Вольгі і дзяцей, што бывалі тут летам. Афіцэр марской службы, ён прывозіў шмат кніг.

Школы пастаяннай тады яшчэ не было, і працяглы час вучні займаліся па чарзе па хатах.

У міжваенны перыяд беззямельныя жыхары ехалі ў заробкі так, як і раней, але ўжо ў суседнія прыбалтыйскія рэспублікі, працавалі на гаспадарках эстонскіх, латышскіх і летувіскіх фермераў. Тыя ўсё ж плацілі больш, чым паны ў міжваеннай Польшчы. Паехалі ў Прыбалтыку на заробкі з вёскі Галоўка Якуб, Галоўка Антаніна, Яцына Паўліна ды іншыя.

Неўзабаве пачалася Другая сусветная вайна. Заходняя Беларусь, у тым ліку і Пастаўскі павет, былі вызвалены ад палякаў. Але грошы, польскія злотыя, якімі разлічваліся прыбалтыйскія фермеры са сваімі парабкамі, тут ужо не мелі пакупной здольнасці, былі ўведзеныя савецкія рублі. Заставалася прамяняць на кавалак хлеба хіба што набытыя там рэчы. Некаторыя з жыхароў раскарчоўвалі лес, засявалі ляды, каб хоць трошкі сабраць збожжа. Па сённяшні дзень ёсць у лесе такія дзялячкі, ужо значна парослыя хмызняком: Цімошкава ніва, Антосеў лог.

Нацыянальна-вызваленчы рух пад кіраўніцтвам КПЗБ і БСРГ (Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады) з прычыны малалікасці моладзі ў вёсцы не быў пашыраны. Хоць у суседніх вёсках – Баранавічы, Захаўшчына, Ліпнікі – ён быў адчувальны. Праўда, неаднойчы ў Міськах знаходзілі схованку падпольшчыкі і сябры Грамады, ратуючыся ад польскай дэфензівы. Часта тут хаваў падпольную літаратуру і сама Соф'я Захараўна Асіненка – сакратар падпольнага Па-

стаўскага РК КПЗБ. Аб гэтым яна расказвае ў сваіх успамінах у кнізе «Людзі нарачанскага краю».

Больш актыўнаю была моладзь Міськіх у час фашысцкай акупацыі 1941–1944 гадоў. Наладзілі сувязь з партызанамі. З ворагам змагаліся нават такія малалеткі, як Павел Галоўка. Адважнымі сувязнымі былі браты Астафей і Васіль Галоўкі, Якуб Галоўка. Пра іх, а таксама пра былога камісара партызанскага атрада імя Суворова С.А. Проньку гаворыцца ў кнізе «Людзі нарачанскага краю». З фронту не вярнуліся браты Паўла і Панцялей Галоўкі, Мікалай Галоўка, Антось Галоўка.

Трывожнымі для жыхароў вёскі стаў пярэдадзень 1950 года. Роўна за тры дні да Новага года не без націску на сялянаў стварылі калгас. Успамінаюць старажылы, як лаяў сваю бабку Насту стары дзед Тумаш, як не мог дараваць сабе, што, знямоглы ад шарваркі, выправіў упершыню жонку на сход, а тая прынесла яму такую надобрую вестку. «Ах Наста, Наста! Першы раз – і на табе... колхоз сарганізавала!» Незразумелая для большасці сялянаў была гэтая падзея – расставанне са сваім конікам-карміцелем, са збруяй, якую так бярог, са сваімі, хоць і вузкімі, нівамі...

Калгас назвалі «Красная зара». У яго ўвайшлі тры вёскі: Будзева, Шурпікі і Міськія. Кантору размясцілі ў выбрана на сходзе рахункаводам Галоўкі Валянціны. Там жа адкрылі і бібліятэку з сотнямі дзвюма кнігі, або як тады яе звалі, хату-чытальню. Старшынёй калгаса выбралі зусім малапісьменнага Асіненку Міхаіла з Будзева, брыгадзірам – Галоўку Паўла.

Не было на першым часе ўласна калгасных гаспадарчых пабудоваў. Калгасная жывёла размяшчалася ў таках вяскоўцаў. Першы калгасны год выдаўся для жыхароў Міськіх неспрыяльным. Абіваючы ў хлеле лён, нявоятная маладая жанчына перакуліла ліхтар. Вялікі пажар знішчыў 6 хатаў, амаль трэць пабудоваў. Летам немаведама адкуль насунулася градавая навалыніца, моцна палажыла жыта. Многія ў распачы пакідалі родныя гнёзды-сядзібы і ехалі ў горад, за межы рэспублікі, у Ташкент, Карэлію, пазней на цаліну.

Вёска пачала моцна пусцець. У 1953-м годзе адбылося ўзбудаванне дробных гаспадарак. «Красную зару» далучылі да «Сцяга Перамогі» з цэнтрам у Юньках. Туды ж перавезлі з Міськіх і бібліятэку. Аднаму заставалася радавацца: вёску радыёфікавалі. Раз у месяц завозілі кіно. Старшыні гаспадаркі таропка будавалі сабе дамы ў горадзе, падаючы «добрый» прыклад калгаснікам.

Смерць Сталіна неадназначна была сустрэтай сялянамі. Многія меркавалі, што цяпер не трэба будзе плаціць падатак за садовыя дрэвы, распусціць калектыўныя гаспадаркі, на якіх за 7–10 капеек у дзень працавалі, і тыя атрымліваючы толькі ў канцы года.

Мары сялянаў у многім не здзейсніліся. Пачалася неўзабаве кампанія «Кукуруза». Сеялі яе на самых урадлівых участках, палолі, палівалі жыжжай, хоць бы трохі вырашціць напакза начальству. А яна сябе не апраўдала, гэтая невядомая, незразумелая жыхарам паўночнай Беларусі культура. Але ўсё больш выпіскала пасевы канюшыны, бульбы, так неабходнай сялянам і дзяржаве. Моладзь, што пакінула Міськія ў тыя гады, «вырабіўшы» пашпарт шляхам вярбовак, паступленнем на вучобу ці пасля арміі, вярнуць у вёску было немагчыма. Рэдка хто з маладых застаўся пры бацьках. Новае, маладое пакаленне набыло розныя прафесіі і спецыяльнасці і раз'ехалася па ўсёй краіне. Хоміч Феня, Галоўка Людміла, Галоўка Фаіна і Галоўка Ганна – настаўніцы. Хоміч Лёля – аграном, Хоміч Іван – чыгуначнік. Хоміч Станіслаў – інжынер-будаўнік, Хоміч Зіновій – афіцэр, Галоўка Вячаслаў – фізік, Хоміч Дзмітрый і Галоўка Нікадзім – ваеннаслужачыя. Многія працуюць на іншых работах.

Сустрэнуцца часам летам на радзіме землякі-аднавяскоўцы, хочацца, як некалі ў маленстве схадзіць на Рудзіцу палавіць шчупакоў ці пацягаць з-пад карчоў ракаў, а Рудзіцы ўжо няма. Меліярацыя зрабіла сваё... Збяднела фаўна і флора колішніх урочышчаў, усё радзей чуецца вясной спеў жаўрука, не бачна вёрткіх шчабятух-ластавак, ходзяць не па лузе, а за плугамі самотныя буслы...

Надаўна прайшла вечарына памяці Самсона Пярловіча пад назвай «Душа паэта», які памёр незадоўга да свайго 80-годдзя. У залі Навагрудскага РДК сабраліся прыхільнікі таленту творцы, родныя, жонка Валянціна Іванаўна, сябры. Вечарына-ўспамін праходзіла ў цёплай атмасферы: гучалі вершы С. Пярловіча, мясцовыя паэты прачыталі свае творы, прысвечаныя юбіляру. А кампазітары-землякі Марыя Дароніна і Мікола Балай выканалі песні на яго словы. Хочацца адзначыць, што мелодыя, напісаная М. Даронінай на верш Самсона Пярловіча «Шыпшына» атрымала дыплом рэспубліканскага конкурсу аўтарскай песні.

Хацеў бы крыху расказаць пра самага паэта. Самсон Пярловіч нара-

Сагрэе сэрца,

бы вясной

дзіўся на Навагрудчыне 13 жніўня 1923 года ў невялікай вёсачцы Католышы. Вучыўся ў пачатковай школе ў вёсцы Байкі, пасля закончыў сямігодку ў Навагрудку. Перад самай вайной паспяхова здаў іспыты ў Навагрудскае педвучылішча, але не закончыў навучанне. Да жніўня 1943 года працаваў настаўнікам у пачатковай школе, пасля разам з аднавяскоўцамі быў вывезены на прымусовую працу спачатку ў горад Лібава, а пасля працаваў на заводзе ў Вене.

Вярнуўшыся на Бацькаўшчыну, некагору час працаваў літаратурным супрацоўнікам у рэдакцыі раённай газеты «Звезда» (цяпер «Новае жыццё»). Не пагадзіўшыся пісаць даносы на невінаватых людзей, калі па справе так званай «Саюза вызвалення Беларусі» былі арыштаваныя 18 яго сяброў, сам быў зняволены. 31 жніўня 1947 года асуджаны ваенным трыбуналам.

Пасля рэабілітацыі 30 гадоў працаваў на Навагрудскім заводзе газавага

абсталявання. Апошнім часам выдаў тры кнігі вершаў і гумарэсак: «Бясмертнік», «Зяц на бярозе», «Чарадзейны агонь».

Яго ведалі як добрага чалавека, які ў сваіх вершах выказаў любоў да сваёй шматпакутнай зямелькі і матчынай мовы. Яго тонкі лірызм заўсёды быў блізка чытачу:

*Падчас, калі скуюць мне грудзі
Нясцерпны смутак і адчай,
Сунінеш крыўду, боль астудзіш
Ты, толькі ты, мой родны край.
Ты, толькі ты імглу развееш,
Што панавісне нада мной.
Ты, толькі ты святой надзеяй
Сагрэеш сэрца, бы вясной...*

Яўген ЛАПЦЕЎ, г. Навагрудак

На ўласным досведзе

Пачуў нас Ярыла

У дзень веснавога раўнадзенства мне пашанцавала прыняць удзел у свяце «Гуканне вясны». Яго ладзілі каля Мінскага мора ў маляўнічым куточку на ўскрайку лесу ўдзельнікі школы «Германічнае развіццё чалавека» пад кіраўніцтвам Людмілы Лугавіер. А запрасіла мяне адзначыць народнае свята суседка па Смілавічах Галіна Асановіч, дачка Айшы Сулейманаўны, маёй колішняй настаўніцы.

На палянцы сабралася некалькі дзясяткаў дзяўчатаў і хлопцаў, жанчынаў і мужчынаў розных узростаў і прафесіяў. Было нямала і дзетак, якія прыехалі сюды з бацькамі. Бралі ўдзел таксама слухачкі аршанскага філіяла школы «Германічнага развіцця чалавека» і нават магистратуры аднаго з германскіх універсітэтаў Ксенія Мацюшонак са сваёй маці Вольгай. Усіх аб'яднала любоў да роднай зямлі, народных традыцыяў, пачуццё еднасці з Сусветам.

У святочнай праграме былі і карагоды, і народныя танцы, і скаканне праз ачышчальнае вогнішча... Удзельнікі з вялікім натхненнем спявалі беларускія і ўкраінскія народныя песні. Люд весялілі скамарохі і дудары. Пужан і Пужаніца ў кажухах, вывернутых на левы бок, пужалі: «Што гэты вы сабраліся тут вясну клікаць? Не, нашу зімку-зіму мы затрымаем тут...» І разганялі ўсіх. Але ўрэшце вымушаныя былі здацца: забірайце сваю Вясну. Яны так натуральна выконвалі свае ролі, што дзеці з віскам і крыкамі ўцякалі ад іх, успрымаючы, як сапраўдных.

Радаваліся прыходу вясны, спявалі, скакалі, весяліліся самыя розныя па ўзросце, адукацыі, прафесіі людзі. Дзяўчаты, вядома ж, звярталіся да хлопцаў з жартамі, прымаўкамі, тыя адказвалі тым жа. І клікалі вясну.

Прыгажуні дзяўчаты ў вянках з кветак – вяснянкі, сустракаючы вясну, спявалі адпаведныя песні, вадзілі карагоды, запускалі ў неба «жаўрукоў». «Прыйдзі, вясна, з радасцю, з вялікай міласцю...» – працягнуўшы рукі да неба, гукала вяснянка.

Калі Вясну ў вобразе прывабнай дзяўчыны прынеслі на паляну на руках скамарохі, яе сустракалі пытаннем, што яна прынесла. Вясна адказвала, што прынесла на зямлю дабро, траўку, на траўку – дожджык...

Потым вадзілі карагоды і спявалі ў гонар Ярылы, галоўнага бога, які з'явіўся ў белай накідцы з вянком на галаве. Скамарохі спыталі: «Дзе ж ты быў, Ярыла?» Той адказаў, што хадзіў па полі – людзям жыта збіраў, хадзіў ля бору – людзям пчолак насіў, хадзіў па хатах – людзям шчасце дарыў... Тады толькі пера-

дала Вясна Ярылу залаты ключ ад неба, каб той адамкнуў яго.

Не выпадкова практычна ва ўсіх рэлігіях свету ёсць даравальны дзень. Кіраўнік Людміла Міхайлаўна прапанавала ўдзельнікам фесту стаць ў кола вакол вогнішча і прасіць прабачэння ў людзей, якіх пакрыўдзілі, забыць крыўды на іншых. Яна раіла сабраць усе свае крыўды, страхі, эмацыйныя ўсплёскі і адправіць увесь негатыў у мінулае. Усміхнуцца перспектывам, што адкрываюцца наперадзе. Добра вядома, што ў людзей, якія ўмеюць дараваць, – здаравейшае сэрца, і яны больш жывуць.

Гуканне вясны – старажытнае народнае свята. Сустракаючы яго, мы захоўваем культурную спадчыну нашых продкаў і іх традыцыі. Як

прырода абуджаецца, так і людзі, якія былі ў доўгай спячцы, павінны прагнуцца, каб адчуць сябе яе часцінкай.

Варта асобна сказаць і пра музыкаў. З задорам, па-майстэрску выконваў мелодыі народных танцаў і падыгрываў спевакам Ігар Міхалькоў, баяніст з ансамбля «Бяседа».

Разыходзіліся ўсе з радасным настроем. Людзі духоўна ачысціліся ад бруду і дрэнных думак.

...З раніцы дзень быў пахмуры, ішоў мокры снег. А калі пачалі збіраць смецце, каб пасля сябе пакінуць чыстым лес, сам Ярыла быццам адчуў светлую энергетыку людзей, якія сабраліся на гэтай палянцы. З-за хмараў на нас глянула сонейка – і заззяла ва ўсю веснавую моц.

Уладзімір
ШУЛЯКОЎСКІ,
фота аўтара

Ярыла ад Вясны атрымаў ключ ад неба

Рэгіён

Вуліца партызанкі-героя

Рашэннем сесіі раённага Савета дэпутатаў г. Рагачова вуліца, што праектуецца, названая ў гонар Таццяны Фёдараўны Карніенкі.

Ганаровы грамадзянін нашага горада і раёна, ветэран Вялікай Айчыннай вайны і працы, выдатны чалавек, Таццяна Фёдараўна пакінула незабыўны след у сэрцах жыцяхароў нашага краю. Нарадзілася гэтая слаўная дачка беларускага народа 13 верасня 1916 года ў мястэчку Сверхань у сялянскай сям'і. У 1938 годзе закончыла Рагачоўскі педтэхнікум, у 1940 годзе – тры курсы Магілёўскага педінстытута. Працавала настаўніцай, загадчыцай пачатковых школаў, інспектарам Рагачоўскага раённага аддзела народнай адукацыі. У 1940 годзе ўступіла ў камуністычную партыю.

У грозныя гады Вялікай Айчыннай вайны Таццяна Фёдараўна актыўна ўключылася ў барацьбу супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Са жніўня 1941 года па кастрычнік 1942-га ўзначальвала Сверханскую падпольную арганізацыю. Затым ваявала ў складзе 267-га партызанскага атрада 10-й Журавіцкай партызанскай брыгады, была палітруком.

Таццяна Фёдараўна праявіла мужнасць і гераізм у барацьбе з фашысцкімі акупантамі. Пры разгроме Гарадзецкага гарнізона яна першай уварвалася ў размяшчэнне ворага. А ў Лозаўскім баі, зрабіўшы вылазку, яна знішчыла камандзіра нямецкага палка, забрала палкавы сцяг і даставіла яго ў штаб партызанскай брыгады. Калі быў паранены кулямётчык, яна заняла яго месца і дапамагла адбіць націск ворага. Асабіста ўдзельнічала ў 12-ці цяжкіх баявых аперацыях.

У пасляваенны час Таццяна Фёдараўна, закончыўшы Рэспубліканскую партыйную школу, многа сіл аддала рабоце па аднаўленні разбуранай вайной народнай гаспадаркі. Працавала другім сакратаром Рагачоўскага райкама партыі, адказным рэдактарам газеты «Камунар», сакратаром райвыканкама. І выйшаўшы на заслужаны адпачынак, Таццяна Фёдараўна вяла актыўную грамадскую работу па патрыятычным выхаванні моладзі горада і раёна. Яна выбіралася членам савета і прэзідыўма раённай арганізацыі ветэранаў.

За доблесць і мужнасць, праяўленыя ў гады Вялікай Айчыннай вайны, за шматгадовую добрасумленную працу Таццяна Фёдараўна ўзнагароджаная ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны II ступені, шматлікімі медалямі, Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР. У 2000 годзе ёй было прысвоена званне «Ганаровы грамадзянін горада Рагачова».

6 красавіка 2004 года на 88-м годзе жыцця Таццяна Фёдараўна Карніенка пайшла ад нас. Але памяць пра яе будзе жыць у сэрцах рагачоўцаў, у назве вуліцы.

Міхась КАВАЛЁЎ

Космас беларусаў

Уздоўж

1. Зорка, што падае.
4. «Зорка ...». Верш М. Багдановіча. 8. Тое, што і воз. 9. ... Клімук. Імя беларускага лётчыка-касманauta, ураджэнца в. Тамашоўка, што на Брэстчыне. 11. Казімір .... Прозвішча інжынера, беларускага асветніка, які больш за 350 гадоў таму вынайшоў шматступенную ракету. 14. Палёт самалёта з крэнам на крузе. 15. Першая арбітальная станцыя, запушчана Савецкім Саюзам у 1971 г. 16. Адна з беларускіх народных назваў сузор'я Арыён. 17. Ота .... Прозвішча буйнога астранома, матэматыка, геофізіка, палярніка, ураджэнца г. Магілёва. Яго імя носяць малая планета, кратары на Месяцы і Марсе, шэраг географічных аб'ектаў. 20. Горад на Міншчыне, родныя куткі астранома Вітольда Цэраскага і таленавітага канструктара касмічных караблёў Сямёна Косберга. 21. Жыццёпіс святых. 25. Язэп .... Беларускі мастак, аўтар жывапісных працаў на касмічныя тэмы. 27. Вялікі .... Адна з народных назваў Млечнага Шляху. 28. Сузор'е ў паўднёвым паўшар'і неба. 29. Умоўны знак для перадачы каманды, паведамлення. 30. Самая аддаленая ад Сонца планета.

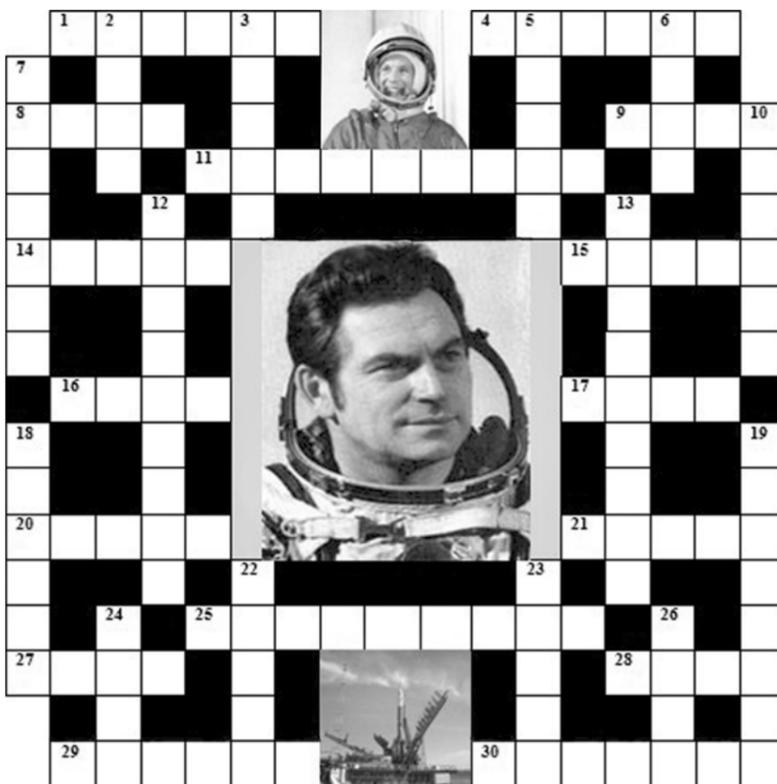
Упоперак

2. У беларускай міфалогіі – важная частка космасу, дзе жывуць багі. 3. Афарбоўка, светлавы тон чаго-небудзь. 5. Сядзібны дух, які, паводле павер'яў, жыве на печы ці ў еўні. 6. Мясцовасць. 7. Месяц, у якім нарадзіліся, з інтэрвалам праз

3 дні, першы ў свеце лётчыка-касманauta Юрий Гагарын, першая ў свеце касманauta-жанчына беларуска Валянціна Церашкова і ўраджэнец Міншчыны лётчык-касманauta Уладзімір Кавалёнак. 10. Пасада, якую займаў у Віленскім універсітэце беларускі астраном Марцін Пачобут-Адлянціці. 12. Адна з народных назваў сузор'я Вялікай Мядзведзіцы. 13. Адна з прафесіяў беларускага астранома Яна Снядэцкага, які адкрыў малую планету Палас. Сёлета – 245 гадоў з дня яго нараджэння. 18. «... беларуса». Кніга Лідзіі Савік пра нашага суайчынніка, сусветна вядомага вучонага ў галіне касманauta-

тыкі Барыса Кіта, якому ў пачатку красавіка спаўняецца 101 год з дня нараджэння. 19. Славуцкая фраза Юрыя Гагарына, якую ён прамовіў на старце касмічнага карабля «Усход». 22. «... у дома». Вядомая песня, якая стала гімнам касманautaў. 23. ... Глушневіч. Імя выдатнага беларускага астранома, ураджэнца г. Мінска, які доўгі час працаваў у Віленскай астранамічнай абсерваторыі. 24. Павел .... Прозвішча выдатнага савецкага авіяканструктара, ураджэнца г. Глыбокае. 26. Жаргон.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

«Хованкі»

Менавіта такую назву займела кніжка для дзяцей, якая нядаўна пабачыла свет у мінскай друкарні. Прыемна адзначыць, што новае выданне добра аформленае, надрукавана на якаснай паперы. Увагу дзетак прыцягнуць цікавыя вершы, а таксама малюнкi, якія можна аформіць на свой густ. Напісаныя з гумарам, змястоўныя па тэматыцы, вершы лёгка запамінаюцца, бо, калі шчыра, добрых беларускамоўных выданняў для маленькіх дзяцей у нас пакуль і не надта шмат...

Мары

Котка ціхенька спявала,
Як бялізну прасавала:
Лапкай гладзіла хусцінку
І сукенку павуцінку.
Апранала ля лустэрка,
Як сапраўдная паненка.
Фарбавала, для красы,
Белым колерам вусы.
Твар закрылі акуллары:
Модніцаць – у коткі мары!

У бабулі і дзядулі

Добрая ў бабулі хата:
Піражкі тут і гарбата...
Жмурыць вочы
котка Мурка
Там, дзе цёплая пячурка.
А яшчэ люблю я дзеда, –
З ім у садзе да абеда
Палівай вадою градкі
Пасля ранішняй зарадкі.

Галіна
АТРОШЧАНКА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛЕГЕНДА (ад лац. *legenda* літар. тэкст, які павінен быць прачытаны) – народны празаічны фальклорны і літаратурны жанр, у аснове якога фантастычная з'ява або вобраз, што падаюцца як верагодныя. Рэальныя падзеі цесна пераплятаюцца з фантастычнымі матывамі і ўтвараюць мастацкае адзінства, дзе дамінуе незвычайнае. Характэрная рыса – імкненне выдзяць фантастычнае за сапраўднае – вызначае яе будову і паэтыку, багацце мастацка-выяўленчых сродкаў, сюжэтную завершанасць або эпизодычнасць.

У сярэднія вякі легендай называлі жыццё святога. Паступова назва пашырылася на ўсе маральна-павучальныя рэлігійныя апавяданні. Шмат народных легендаў існавала аб дзеяннях святых, вандраванні Хрыста.

Сярод фальклорных легендаў найбольш старажытныя касмаганічныя – пра стварэнне сусвету, Зямлі, Сонца, зорак і інш. Яны ўзніклі ў дахрысціянскі перыяд, пазней паступова змяняліся пад уплывам біблейскіх пастулатаў. Этыялагічныя легенды тлумачаць паходжанне жывёльнага свету, тапанімічныя – узнікненне пэўных гарадоў, вёсак, рэк, азёраў, урочышчаў і

іх назваў, этнаганічныя апавядаюць пра паходжанне народаў, плямёнаў і інш. Гістарычныя і гераічныя апавядаюць пра важныя падзеі, падзвігі вядомых асобаў (Т. Касцюшка, Айчынную вайну 1812 г., К. Заслонава і інш.).

Сюжэты, матывы і вобразы легендаў выкарыстоўвалі ў сваіх творах В. Гётэ, А. Пушкін, А. Талстой ды інш., з беларускіх аўтараў – Янка Купала (паэмы «Магіла льва», «Сон на кургане»), Якуб Колас (верш «Як Янка забагацеў»), М. Багдановіч (верш «Страцім-Лебедзь») і інш. Назва легенда пашыраецца цяпер на літаратурныя творы, што ўласоблі мастацкую выдумку пісьменніка пра гераічныя падзвігі вядомай асобы або падзеі, дакументальна не пацверджаныя.

ЛЕГЕНДАРНЫЯ КАЗКІ – від казачнага эпасу; блізкі да легендаў. Дзейнымі асобамі ў іх, апрача людзей, выступаюць святыя, чорт, дзеянне адбываецца і на

зямлі, і ў замагільным свеце. У некаторых казках сюжэты распрацаваны ў духу хрысціянскай маралі, аднак нямала і скіраваных супраць рэлігійных догмаў. Сатырычныя легендарныя казкі сваім зместам набліжаюцца да анекдотаў. У казках адлюстраваліся супярэчнасці ў светапоглядзе сялянаў, у іх стаўленні да свяшчэннага пісання і святых.

ЛЕЙЦЫ – частка вупражы, прызначаная для кіравання цяглавай жывёлай. Рэгіянальныя назвы – вожкі, вожжы. Паводле спосабу вырабу бываюць вітыя (вяровачныя), плеценыя і суцэльныя, а паводле матэрыялу – пяньковыя, ільняныя, лыкавыя, скураныя і камбінаваныя (у апошніх канцы скураныя, а асноўная частка – з вяршкі). Даўжыня залежала ад сістэмы і тыпаў экіпажаў (запражка аднаконная, шматконная, у рад, цугам і інш.). У рабочым стане маюць канцамі (звычайна карабінамі) да аброці.